

УДК 378:[784.071.2:785]:005.336.4
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-18>

Ірина РИМАР,
orcid.org/0000-0003-0046-3032

аспірантка
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) i.rymar.asp@kubg.edu.ua

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНЬОГО АРТИСТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ

У статті охарактеризовані актуальні принципи формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики. Принципи наступності та перспективності, цілісності, систематичності і послідовності забезпечують неперервність освітнього процесу, між-дисциплінарні зв'язки між дисциплінами та проведення паралелей між різними освітніми компонентами, які допомагають артисту інструментального ансамблю усвідомлювати освітній процес як цілісну систему; також передбачають неперервне формування особистісних уподобань, формують фахові компетентності.

Упровадження в процес формування комунікативного досвіду принципу культуровідповідності та принципу ціннісного ставлення до професійної діяльності передбачає орієнтацію освітнього процесу на усвідомлення артистів ансамблю культурних цінностей та надбань нашого народу та людства зокрема, врахування тісного зв'язку з досвідом людства. Ці принципи забезпечують процес зацікавленості артистів ансамблю в саморозвитку та в накопиченні власного досвіду.

Особливістю розглянутих принципів зв'язку навчання з життям та суб'єкт-суб'єктної взаємодії є саме те, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія відбувається всупереч різних рівнів розвитку професійних якостей та сформованості особистісного досвіду членів освітнього процесу, тому саме рівноправність двох суб'єктів в процесі спілкування створює позитивні умови для професійного росту та накопиченням досвіду.

Володіння принципом рефлексивності та принципом професійної спрямованості допоможе суб'єктам освітнього процесу відповідати фаховим вимогам вибраної сфери, в нашому випадку вдалої концертної діяльності, що буде мотивувати на протязі всього життя удосконалювати професійні вміння та навички, як формуються на досвіді, який постійно збагачується.

Ключові слова: педагогічні принципи, формування комунікативного досвіду, майбутній артист, інструментальний ансамбль, концертно-виконавська практика.

Iryna RYMAR,
orcid.org/0000-0003-0046-3032
Postgraduate student
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) i.rymar.asp@kubg.edu.ua

PRINCIPLES OF COMMUNICATIVE EXPERIENCE DEVELOPMENT OF A FUTURE ARTIST OF AN INSTRUMENTAL ENSEMBLE

The paper characterizes current principles of communicative experience development of a future artist of an instrumental ensemble. At first, we analyzed the principle of succession and perspective, the principle of integrity, the principle of systematicity and consistency. These principles ensure the continuity of the educational process, interdisciplinary connections between disciplines and drawing parallels between various educational components, which help the instrumental ensemble artist to comprehend the educational process as an integral system; they also provide for the continuous development of personal preferences and shape professional competences.

Then, we considered the principle of culture conformity and the principle of value-based attitude towards professional activity. The implementation of these principles in our process of communicative experience development involves the focus of the educational process on the ensemble artists' awareness of cultural values and heritage of our people and mankind in particular, as well as consideration of the close connection with the human experience. These principles ensure the process of getting ensemble artists interested in self-development and in the accumulation of their own experience.

Afterwards, the principle of connection between learning and life and the principle of subject-to-subject interaction were considered. A specific feature of this process is that the subject-to-subject interaction occurs despite different levels of development of professional qualities and maturity of personal experience of educational process participants, therefore it is the equality of two subjects in the process of communication that creates positive conditions for professional growth and experience accumulation.

The final group of considered principles included the principle of reflexivity and the principle of professional orientation. Mastering these principles will help the educational process participants meet the professional requirements of the chosen area, in our case – a successful concert activity, which will motivate them throughout their lives to improve their professional skills and abilities that are formed based on experience that is constantly enriched.

Key words: *pedagogical principles, communicative experience development, future artist, instrumental ensemble, concert performance practice.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах реформування системи освіти та гуманістичної парадигми, яка ставить за мету досягнути розуміння та діалогу між суб'єктами освітнього процесу, актуалізується проблема пошуку та обґрунтування методологічних принципів, які забезпечують процес фахової підготовки студентів різних галузей. Водночас із суспільними перетвореннями, виникає потреба у підготовці фахівців, зокрема у галузі музичного мистецтва, які здатні через виконання музичних творів долучати слухачів до світу прекрасного, спонукають їх до власних пошуків та розширення світогляду через знайомство з творами мистецтва, а також формувати моральні якості особисті слухача. Формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики передбачає не просто здатність студента взаємодіяти з учасниками колективу – це також процес взаємодії між виконавцем та слухачем. Це і зумовило вибір теми для нашого дослідження.

Аналіз досліджень. Аналізуючи наукові дослідження з даної проблематики ми дійшли висновку, що потрібно почати власне з визначення поняття «принцип» та особливостей їх запровадження в освітній процес. С. Гончаренко визначає поняття принципу навчання як «...основні вихідні положення теорії навчання, що виходять з наукового розуміння суті виховання і навчання» (Гончаренко, 2011: 552).

Для нашого дослідження важливою також є думка про те, що «необхідно орієнтуватися не на окремі принципи навчання, а на їхню систему, забезпечуючи науково обґрунтовану постановку цілей, відбір змісту, методів і засобів організації діяльності учнів і студентів, створення сприятливих умов і аналіз результатів навчального процесу» (Гончаренко, 2012: 192).

Т. Жигінас наголошує, що сучасна педагогічна наука володіє даними, згідно яких відомості щодо основних, принципових положень педагогічних явищ складають фундамент їх цілеспрямованого розвитку, пошуку закономірностей управління педагогічними процесами (Жигінас, 2014: 55). Також варто підкреслити значущість загальних принципів проектування для навчального процесу, адже вони є запорукою оптимального обґрунту-

вання будь-якої з цілей, що ставить перед собою дослідник.

Багато науковців досліджують різні аспекти підготовки майбутніх музикантів та обґрунтовують нові шляхи їх вдосконалення. Зокрема, О. Бурська, Н. Гуральник, Г. Падалка, І. Парій, О. Щербініна, О. Щолокова та ін. присвятили свої праці дослідженню інструментально-виконавської підготовки студентів; Д. Бабіч та А. Душний – музично-виконавської; методичної підготовки – Ю. Ростовська. Окремо варто відзначити науковців, які досліджують проблему удосконалення фахової підготовки майбутніх музикантів, серед них – О. Олексюк, В. Клиш, О. Никон, А. Растрігіна, О. Прядко та ін.

У контексті проблеми формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики нам необхідно розкрити сутність провідних принципів, які визначають орієнтири для підготовки майбутніх фахівців у галузі музичного мистецтва.

Мета статті – охарактеризувати принципи формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики.

Виклад основного матеріалу. Дидактичні принципи є основою теорії вищої освіти. Саме вони допомагають науковцю здійснити добір форм і методів з метою організації ефективного освітнього процесу. Як було сказано раніше, в освітньому процесі принципи потрібно втілювати системно, щоб вони органічно доповнювали один одного та водночас допомагали студентам сприймати процес фахової підготовки як цілісну систему, в якій кожен освітній компонент є важливою складовою та цінний не лише як окрема частина освітньої програми, а також є підґрунтям для вивчення інших навчальних дисциплін. Також у своєму дослідженні ми орієнтувались на можливість запровадження їх в освітній процес як цілісної системи.

Принцип наступності й перспективності. Сутність даного принципу визначається встановленням зв'язків між матеріалом, що вивчається у конкретний період та наступними розділами, темами, модулями. Для нашого дослідження вищевказаний принцип є одним із визначальним, оскільки

формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики потребує неперервності освітнього процесу.

Н. Ничкало підкреслює, що «...неперервність освіти на початку XXI століття зумовлює необхідність посилення ролі професійного навчання як цілісної динамічної системи, що здійснює потужний вплив на подальший розвиток економіки, забезпечує випереджувальну професійну підготовку і взаємозв'язок усіх видів і рівнів професійної освіти...» (Ничкало, 2014: 75). Тобто, вирішальним фактором необхідності організації неперервного освітнього процесу є потреба суспільства у постійному розвитку кожної особистості. У зв'язку з цим організація навчання у закладах освіти різних рівнів передбачає певну ієрархічність, наступність та взаємозумовленість освітніх компонентів, створюючи тим самим єдину освітню систему. Вищевказаний процес є одним із вирішальних для формування досвіду кожної особистості та комунікативного досвіду майбутніх артистів інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики зокрема.

Принцип цілісності. На думку Г. Падалки, принцип цілісності «різномірно охоплює навчальний процес з мистецьких дисциплін, проявляючись у змістових параметрах мистецького навчання, у його методичному забезпеченні, в організаційних засадах» (Падалка, 2010: 149). Налагодження міждисциплінарних зв'язків, проведення паралелей у навчальному матеріалі всередині однієї дисципліни та в інших освітніх компонентів дозволить студенту усвідомлювати освітній процес як цілісну систему. Для формування досвіду особистості цей аспект є важливим оскільки передбачає збагачення практичних навичок та здатностей у неперервному цілісному освітньому процесі пізнання.

Ефективному процесу підготовки майбутніх артистів інструментального ансамблю передуює процес вивчення освітніх компонентів, зміст яких допоможе студентам аналізувати нотні тексти, інтерпретувати різні музичні твори. А найголовніше – допоможуть студентам організувати свою виконавську діяльність всередині інструментального ансамблю: вчитися тісно співпрацювати з іншими студентами, колективно втілювати творчий задум композитора у процесі виконання музичних творів, усвідомлювати себе частиною колективу та налагоджувати взаємовідносини з іншими. Серед переліку загальних компетентностей, які потрібно сформувати у студентів в процесі

проходження концертно-виконавської практики є *навички міжособистісної взаємодії та здатність демонструвати базові навички ділових комунікацій*. Сформованість цих компетентностей забезпечують й формування комунікативного досвіду майбутніх артистів інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики.

Принцип систематичності і послідовності. У процесі формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю даний принцип є незамінним, оскільки забезпечує його ефективність. Реалізація принципу систематичності і послідовності передбачає неперервне формування у студентів особистісних уподобань, музичних уявлень, естетичних смаків та ідеалів. Паралельно з цим у студентів розширюватиметься художній світогляд, виконавські уміння та навички, формуватимуться фахові компетентності. Вищевказані процеси потребують від студентів не просто пізнавальної активності – кожний наступний етап пізнання ґрунтуватиметься на засвоєних та сформованих раніше уміннях. Цей принцип реалізується в різноманітних формах планування. Пізнання навколишнього світу можливе лише в певній системі. Кожна наука становить систему знань, які об'єднані між собою внутрішніми зв'язками.

Таким чином ми забезпечуємо планомірний рух студентів, активізуємо засвоєнні знання та сформовані компетентності для вивчення за допомогою таких освітніх компонентів: практичному (музична практика, гра на концертах, педагогічна практика, різні види професійної діяльності), творчому (досвід творчої діяльності, музикування в групах, ансамблях) та комунікативному (система відносин, діалог, спілкування вербальне та невербальне).

Принцип культуровідповідності. Л. Масол визначає даний принцип, як «...ідентичність змісту освіти культурному простору, в якому вона функціонує, забезпечення культурної спадкоємності поколінь...» (Масол, 2015: 25). Це передбачає орієнтацію освітнього процесу на усвідомлення студентами цінності культурних надбань людства та нашого народу, врахування тісного зв'язку з культурним досвідом людства. На думку О.Шевченко, реалізація принципу культуровідповідності в музичній освіті забезпечує право особистості на формування власної, індивідуальної траєкторії розвитку, що, у свою чергу, активізує пізнавальну діяльність студентів (Шевченко, 2021: 78-79).

Принцип ціннісного ставлення до професійної діяльності. На думку В. Возна, «...розвиток цін-

нісного ставлення до професії, життя передбачає трансформацію усталеного стереотипу про професійну діяльність фахівців творчих спеціальностей як таку, що ґрунтується на творчій діяльності... на перший план виступає роль переживання й переосмислення життєвого досвіду людини у розвитку ціннісного ставлення до професії...» (Возна, 2015: 292). Процес формування ціннісного ставлення до професійної діяльності характерний тим, що паралельно із усвідомленням сутності та змісту професійної діяльності відбувається процес зацікавленості студентом в саморозвитку та самоосвіті, що сприяє накопиченню його особистісного досвіду. З цього і виходить, що наведений принцип є досить важливим для здійснення концертно-виконавської практики, адже цінність проявляється в різних формах роботи, як в педагогічній так і в практичній.

Для майбутнього артиста інструментального ансамблю, який повинен проявляти інтерес до концертної діяльності та практики загалом, принцип ціннісного ставлення до професійної діяльності допоможе розкрити та удосконалити творчий потенціал, буде спонукати ріст та прагнення покращити свої знання, вміння та навички.

Принцип зв'язку навчання з життям. Застосування цього принципу в освітньому процесі передбачає використання життєвого досвіду студентів на заняттях. У зв'язку з цим студенти розуміють значущість отриманих знань і сформованих здатностей та специфіку застосування їх у подальшій практичній діяльності. На думку О. Олексюк, в основі принципу зв'язку навчання з життям положення про те, що розуміння творів мистецтва означає, насамперед, розуміння його життєвого змісту та усвідомлення того, на якому життєвому ґрунті твір виник (Олексюк, 2009: 29). Також застосування принципу зв'язку навчання з життям в освітньому процесі пов'язано з організацією для студентів різних видів практики, в даному випадку концертно-виконавською практикою.

Вивчаючи різні програми концертно-виконавської практики ми визначили, що проходження цієї практики позитивним чином впливає на ріст студентів та на їх фахові компетенції, адже студент навчається аналізувати музичні твори, виявляти їх особливості та виконавські труднощі, застосувати найбільш ефективні прийоми подолання цих труднощів, підбирати репертуар відповідно до рівня естетичних вподобань публіки, самостійно оцінювати власне виконання, вдосконалювати власну творчу активність та багато іншого. Це все неодмінно пов'язано з принципом зв'язку

навчання з життям і допоможе вдало інтерпретувати твори, написані за декілька поколінь до нас.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Характерною рисою гуманістичної парадигми сучасної освіти є усвідомлення особистості студента повноцінним суб'єктом освітнього процесу. Звідси випливають відносини «суб'єкт-суб'єкт», коли у процесі рівноправної *взаємодії, співробітництва, співтворчості* викладача та студента виробляються спільні завдання творчої діяльності, через обговорення обираються форми і методи роботи над художніми текстами та відбувається їх інтерпретація. Особливістю даного процесу є той факт, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія відбувається всупереч тому, що є значна різниця у рівні розвитку професійних якостей та сформованості особистісного досвіду суб'єктів. А рівноправність двох суб'єктів у процесі діалогу створює умови для професійного зростання та накопичення досвіду і викладача, і студента.

На думку В. Желанової, (Желанова, 2016: 75). «... найвищий рівень розвитку суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин – *особистісне спілкування* – суб'єкт-суб'єктна взаємодія, у процесі якої на основі обміну особистісних позицій суб'єктів конкретної пізнавальної або творчої діяльності можливе їхнє морально-духовне зростання, зокрема творче». У руслі нашого дослідження дане твердження є важливим, оскільки процес формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики передбачає, з одного боку – діалог між викладачем та студентом, у процесі якого відбуватиметься обмін думками щодо роботи над нотним текстом, засобами виразності та особливостями інтерпретації музичного твору. А з іншого – вищевказаний процес передбачатиме особистісне спілкування, результатом якого стане художнє виконання твору учасниками інструментального ансамблю та збагачення досвіду їх міжособистісної взаємодії. Не менш важливим є саме комунікація композитора через виконавця зі слухачем. Цей «трикутник» досить складний процес, тому така взаємодія вимагає від виконавця постійного збагачення комунікативного досвіду та концертно-виконавської практики.

О. Злотник у дослідженні комунікативних характеристик простору музичного мистецтва розглядає розвиток музики як засобу комунікації. Він зазначає, що «музична комунікація являє собою відкриту, складно організовану і цілісну систему (основними складовими якої є музична творчість, музичний твір і музичне сприйняття),

що забезпечує циркуляцію художньої інформації в просторі музичної культури суспільства» (Злотник, 2019: 24). Тобто під час музичної події виконавець та слухач розглядаються як адресант та адресат, між якими відбувається безпосередній діалог. Під час концерту свідомість слухача спрямована на сприйняття мистецького твору, його розуміння, завдяки чому комунікативне повідомлення композитора передається в широкий соціум, що безумовно впливає на митця. Даний комунікативний процес починається саме з композитора, який за допомогою власних музичних творів налагоджує контакт з усіма іншими учасниками творчого процесу, особливо з виконавцем. Злотник підкреслює, що музичний твір сприймається слухачем, як своєрідне повідомлення або джерело інформації, але не засобами мови, а «через складні асоціативні ряди емоційного прийняття».

Принцип рефлексивності. За Г. Падалкою, принцип рефлексивності спрямований «на спонукання учня (студента) у процесі мистецького навчання до співвіднесення власних життєвих позицій, світоглядних установок зі змістом художніх (музичних) образів, зіставлення цінностей внутрішнього життя із морально-світоглядними позиціями, відтвореними в мистецтві, співвіднесення найглибших переживань особистісного «Я» із художніми оцінками автора твору» (Падалка, 2010: 158). Даний принцип заснований на свідомому ставленні студентів до навчання, що є основою самомотивації учня. У контексті формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики цей принцип передбачає усвідомлення кожним студентом необхідності формування загальних та фахових компетентностей, досвіду професійної діяльності та взаємодії в освітньому процесі з метою перенесення та вдосконалення досвіду у педагогічній діяльності. Викладач, у процесі формування комунікативного досвіду має застосовувати у процесі підготовки майбутніх артистів увесь інструментарій, який уможливить мотивацію студентів до самоосвіти та саморозвитку, вдосконалення набутих умінь та здатностей, збагачення комунікативного досвіду.

Принцип професійної спрямованості. Т. Туркот відносить даний принцип до тих, які відображають специфічні особливості навчального процесу у вищій школі. На думку автора, принцип професійної спрямованості навчання передбачає вивчення тих предметів, які стосуються обраної професії. Цей принцип науковець окреслює тезою: «Вчити не навчальній дисципліні, а фаху» (Туркот, 2011: 173). Результатом підготовки майбутнього артиста інструментального ансамблю має бути, у першу чергу, його відповідність рівню вимог, що висувуються до фахівців конкретної сфери. Саме тому освітній процес у закладах вищої мистецької освіти передбачає відповідність сучасним тенденціям розвитку науки та суспільства, сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців для світового ринку праці. Спрямованість та умотивованість особистості до професійного становлення формується протягом усього життя та ґрунтується на досвіді, який неперервно збагачується та доповнюється. Що також є важливим підґрунтям для формування фахових компетентностей майбутніх артистів інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики.

Висновки. Обґрунтовані нами принципи формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики є підґрунтям для добору форм і методів, які потрібно застосовувати у процесі фахової підготовки студентів закладів вищої мистецької освіти. Застосування принципів допоможе студентам усвідомити цінність майбутньої професії, роль самоосвіти і саморозвитку у цьому процесі, поглибить розуміння її особливостей, та сприятиме реалізації повноцінної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та студентом, що також є однією з найважливіших умов у формуванні комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики.

Перспективою наших подальших досліджень є розроблення методики формування комунікативного досвіду майбутнього артиста інструментального ансамблю в процесі концертно-виконавської практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Возна В.Ю. Ціннісне ставлення до професії як чинник професійної гідності майбутніх фахівців творчих професій. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2015. Том VI, Психологія обдарованості. Вип. 11. С. 291–298.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення. Рівне : Волинські обереги, 2012. 192 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. друге, доп. й випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.

4. Желанова В. Суб'єкт–суб'єктна взаємодія вихователя і вихованців як засіб творчої самореалізації особистості. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. 2. С. 71–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2016_2_16
5. Жигінас Т.В. Методика підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності. К., 2014. 178 с.
6. Злотник О.Й. Комунікативний простір музичного мистецтва України кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства (д-ра філос.): 26.00.01. Київ, 2019. 24 с.
7. Масол Л. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посіб. / Л. М. Масол. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 178 с. : іл. ISBN 978-617-7294-28-2.
8. Ничкало Н.Г. Розвиток професійної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів: монографія. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014, 125 с.
9. Олексюк, О.М. (2004). Методика викладання гри на народних інструментах. (Навч. посіб.). К.: ДАККиМ.
10. Падалка, Г.М. (2010). Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К.: Освіта України.
11. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб., К.: Кондор, 2011., 628 с.
12. Шевченко О.В. Консолідаційний підхід до формування вокально-виконавського досвіду майбутнього вчителя музичного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 215 с.

REFERENCES

1. Vozna, V. (2015). Tsinnisne stavlennia do profesii yak chynnyk profesiinoi hidnosti maibutnix fakhivtsiv tvorchykh profesii [Value-Based Attitude to the Profession as a Factor of Professional Dignity of Future Specialists in Creative Professions]. *Aktualni problemy psykhologii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Topical Issues in Psychology: a Collection of Academic Papers of the Institute of Psychology named after H.S. Kostiuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, vol. VI, issue 11, p. 291–298 [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S. U. (2012). Pedahohichni zakony, zakonomirnosti, pryntsyipy. Suchasne tlumachennia [Pedagogical Laws, Regularities, Principles. Modern interpretation]. Rivne: Volynski oberehy, 192 [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. U. (2011). Ukrainskyi pedahohichniy entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. Vyd. druhe, dop. i vypr. Rivne: Volynski oberehy, 552 [in Ukrainian].
4. Zhelanova, V. (2016). Subiekt–subiektna vzaemodiia vykhovatelii i vykhovantsiv yak zasib tvorchoi samorealizatsii osobystosti [Subject-to-Subject Interaction of a Teacher and Students as a Means of Creative Self-Fulfillment of an Individual]. *Pedahohichniy chasopys Volyni – Pedagogical Journal of Volyn*, 2, p. 71–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pchv_2016_2_16 [in Ukrainian].
5. Zhyhinas, T. (2014). Metodyka pidhotovky maibutnix uchyteliv muzyky do kontsertno-osvitnoi diialnosti [Methodology of Preparing Future Music Teachers to Concert and Educational Activities]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Zlotnyk, O. (2019). Komunikatyvnyi prostir muzychnoho mystetstva Ukrainy kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Communicative Space of Ukrainian Music of the Late 20th – Early 21st Centuries]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Masol, L. (2015). Khudozhno-pedahohichni tekhnologii v osnovnii shkoli: yednist navchannia i vykhovannia [Artistic and Pedagogical Techniques in General School: Learning and Education Unity], Kharkiv: Drukarnia Madryd [in Ukrainian].
8. Nychkalo, N. (2014). Rozvytok profesiinoi osvity v umovakh hlobalizatsiinykh ta intehratsiinykh protsesiv [Development of Professional Education in the Conditions of Globalization and Integration Processes]. Kyiv: Publishing House of National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].
9. Oleksiuk, O. (2004). Metodyka vykladannia hry na narodnykh instrumentakh [Methods of Teaching Folk Instruments] Kyiv: DAKKiM [in Ukrainian].
10. Padalka, H. (2010). Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) [Pedagogy of Art (Theory and Methodology of Teaching Art Disciplines)]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
11. Turkot, T. (2011). Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of Higher Education]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
12. Shevchenko, O. (2021). Konsolidatsiinyi pidkhid do formuvannia vokalno-vykonavskoho dosvidu maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Consolidation Approach to the Development of Vocal Performance Experience of a Future Music Teacher]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].